

EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Олеся Зиновіївна Гудзенко

Кандидатка соціологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціології, соціальної роботи,
публічного управління та адміністрування,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
пр. Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49010, Україна

E-mail: lesyagudzenko@gmail.com,

Діана Романівна Щепова

Кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри соціології,
філософії та історії,
Дніпровський аграрно-економічний університет,
вул. Сергія Єфремова, 25, Дніпро, 49600, Україна

E-mail: shchepovadiana@gmail.com,

УДК 316:004.5:37.09

Olesya Zinovievna Gudzenko

PhD in Sociology, Associate Professor of the
Department of Sociology, Social Work, Public
Management and Administration,
Oles Honchar Dnipro National University,
Dmytro Yavornytskyi Avenue, 35, Dnipro,
49005, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8827-2742>

Diana Shchepova

PhD in Pedagogy,
Head of the Department of Philosophy,
Sociology and History,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
St. Serhiy Efremov, 25, Dnipro, 49600, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3466-3529>

**ЦИФРОВА НЕРІВНІСТЬ ЯК СТРАТИФІКАЦІЙНИЙ МОДУС
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Received 21 September 2022; revised 31 October 2022; accepted 10 November 2022

DOI: 10.15421/342225

Анотація

Соціокультурні зміни, пов'язані з розвитком інформаційних і цифрових технологій призводять до структурних зрушень у суспільстві – створюється новий формат гетерогенності елементів структури і системи соціальних відносин між цими елементами. Як наслідок в умовах сучасного інформаційного суспільства виникають нові класоутворюючі стратифікаційні критерії нерівності, які стосуються наявності/відсутності цифрових ресурсів та можливостей доступу до них. Важливим в цьому сенсі буде наявний рівень цифрового капіталу агента соціальної системи. Вплив цифровізації і ІКТ-технологій призводить до того, що «в інформаційному суспільстві класи змінюються соціально недиференційованими «інформаційними спільнотами» (Й.Масуда). На зміну традиційним громіздким корпораціям приходять «малі» економічні форми: індивідуальна діяльність на дому, «електронний коледж» (О.Тоффлер), зміни традиційного друку «електронними книгами», зміни ідеології, трансформація безробіття у забезпечене дозвілля (Х.Еванс). Мета статті полягає в розробці концептуальних засад дослідження цифрової нерівності в умовах діджіталізованого суспільства. Методологічною основою статті є структурно-конструктивістська парадигма, концепції інформаційного, мережевого суспільства Й.Масуда, М.Кастельса, О.Тоффлера, теоретичні аспекти наукових робіт З.Баумана, Дж.Купера, М.Рожерса. При підготовці наукової роботи були використані загальнонаукові методи пізнання – аналізу та синтезу, компаративістики, узагальнення та безпосередньо соціологічний метод – вторинний аналіз даних. Дана наукова робота присвячена дослідженню впливу діджіталізації на процеси структурування українського суспільства і соціологічній концептуалізації нового модусу стратифікаційної системи – цифрової нерівності. В статті охарактеризовані основні риси інформаційного суспільства, сформульовані маркери цифрової нерівності, запропоновано концептуалізацію понять цифрова бідність і цифровий капітал. Стаття має теоретичне значення для подальшої розробки емпіричних маркерів фіксації цифрової нерівності при дослідженні структурних вимірів сучасного суспільства.

Ключові слова: діджіталізація, цифровий розрив, цифровий капітал, цифрові навички, цифрова бідність.

DIGITAL INEQUALITY AS A MODE OF STRATIFICATION INFORMATION SOCIETY

Abstract

Sociocultural changes associated with the development of information and digital technologies lead to structural shifts in society – a new format of heterogeneity of structural elements and the system of social relations between these elements is created. As a result, in the conditions of the modern information society, new class-forming stratification criteria of inequality arise, which relate to the presence/absence of digital resources and access to them. The existing level of digital capital of the agent of the social system will be important in this sense. The influence of digitization and ICT technologies leads to the fact that “in the information society, classes are replaced by socially undifferentiated “information communities” (E.Masuda). “Small” economic forms are replacing traditional bulky corporations: individual activity at home, “electronic college” (O.Toffler), changes in traditional printing with “electronic books”, changes in ideology, transformation of unemployment into secured leisure (H.Evans)”. The purpose of the article is to develop the conceptual basis for the study of digital inequality in the conditions of a digitalized society. The methodological basis of the article is the structural-constructivist paradigm, the concepts of the information and network society of E.Masud, M. Castells, and O.Tofler; theoretical aspects of the scientific works of Z.Bauman, J.C.Ramo, M.Rogers. In the preparation of the scientific work, general scientific methods of cognition - analysis and synthesis, comparative studies, generalization and directly sociological method - secondary data analysis were used. This scientific work is dedicated to the study of the impact of digitalization on the processes of structuring Ukrainian society and the sociological conceptualization of a new mode of the stratification system - digital inequality. The article characterizes the main features of the information society, formulates markers of digital inequality, offers a conceptualization of the concepts of digital poverty and digital capital. The article has theoretical significance for the further development of empirical markers of fixing digital inequality in the study of structural dimensions of modern society.

Keywords: *digitalization, digital divide, digital capital, digital skills, digital poverty.*

Постановка проблеми.

В більшості теорій, присвячених концептуалізації сучасного стану суспільства, зазначається, що домінуючим фактором в процесі суспільного розвитку стає інформація та цифрові технології. Змістовний контекст інформаційного суспільства, більшістю соціальних мислителів розглядається як історична фаза еволюційного розвитку модерну, в якій інформація і знання формуються в єдиному глобальному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства є інформація і знання. Оскільки сучасні ІКТ-технології мають цифровий формат, сучасний стан соціальної системи розглядається як «цифрове суспільство».

Зміни в сфері виробництва і послуг, домінування інформаційного сектору економіки, діджиталізація сфер суспільного виробництва неминуче призводять до формування соціальної структури суспільства з новими, нехарактерними для минулих стадій розвитку, стратифікаційними критеріями суспільних відносин. Одним із факторів, який спровокував суттєві зміни в світі і посилив актуалізацію проблематики цифрової нерівності в науковому дискурсі стала пандемія COVID-19 і карантинні обмеження доступу до суспільних

сфер. Перехід до дистанційної освіти, віддаленої роботи на дому, соціальних відносин в нових медіа, онлайн-шопінгу та онлайн бізнес-операцій фактично стали проявом нової системи стратифікації з новими структуруючими критеріями. Домінуючим ресурсом нової стратифікаційної системи стає цифровий капітал, який передбачає наявні цифрові компетенції та навички, що дають змогу зайняти більш привілейовану позицію в суспільному просторі. В умовах карантинних обмежень пов'язаних з пандемією COVID-19 і в реаліях російсько-української війни цифровий розрив між різними суспільними групами поглиблює соціальну нерівність. Таким чином, заявлена в науковій роботі проблема вимагає формування комплексного підходу для регулювання рівня цифрового розриву та створення можливостей для забезпечення рівного доступу до цифрових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зазначені на онтологічному рівні тенденції визначають актуальний напрямок в соціологічному концептуальному полі і формують тематичну дискусію на гносеологічному рівні проблемної ситуації. Змістовне наповнення концепту «digital» і всіх дотичних до даного поняття концептів, для соціологічного теоретизування є достатньо новим, тому

відзначити наявність класичних концептуальних шкіл і парадигм не є можливим та доречним. Актуалізація проблеми цифрової нерівності в наукових працях західноєвропейських та американських вчених починається наприкінці ХХ-початку ХХІ століття. Теоретичні основи digital-концептів беруть свій початок з теорії «інформаційного суспільства» Й.Масуди, «мережевого суспільства» М.Кастельса, теорії постіндустріальної стадії розвитку Д.Белла, футурологічних нарисів суспільства «третьої хвилі» Е.Тоффлера, комунікативної теорії М.Макклуюена, концептуальних засад «суспільства знань» П.Друкера. Тематика феноменів, епіфеноменів та ефектів діджиталізації суспільства охоплює майже всі сфери наукового дискурсу створюючи міждисциплінарний симбіоз. В якості теоретичних засад наукової статті були використані концептуальні ідеї відомих дослідників, таких як: Z.Bauman «Does the Richness of the Few Benefit us All?» [Bauman 2013], «Globalization: The Human Consequences» [Bauman 1998], J.C.Ramo «The Seventh Sense. Power, Fortune and Survival in the Age of Networks» [Ramo 2016], Everett M.Rogers «The Digital Divide» [Rogers 2001], J.Block «Distance Education and the Digital Divide: An Academic Perspective» [Block 2010], J.Nielsen's «Digital Divide: The Three Stages» [Nielsen's 2006]. Окремі теоретичні та практичні аспекти структурних змін суспільства, що відбуваються під впливом процесів глобалізації та діджиталізації представлені в наукових роботах D.Epstein, E.Nisbet, T.Gillespie, G.Muschert, M.Ragnedda, G.Goggin і K.Dobransky.

Дослідження інформаційної та цифрової нерівності в українській соціологічній думці фактично розпочалися на початку ХХІ ст. Серед українських науковців, необхідно зазначити роботи О.Аніщенко, В. Бакірова, О.Білоусов, Л.Городенко, О.Єршова, О.Кислової, В.Краліч, К.Мацигори, Т.Миськевич, С.Михальчук, О.Овчарук, Н.Ржевської, Г.Чмерук.

Мета статті полягає в фіксації змістовного наповнення концепту «цифрова нерівність» та визначенні характерних рис соціоструктурних змін в умовах інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу.

На початку ХХІ ст. українське суспільство з певним запізненням, але все ж таки вступає в епоху інформаційного суспільства. Це новий тип суспільної системи в якому домінуючу роль відіграють інформація та знання, загальнолюдські цінності, здатність до саморозвитку й формування

комунікативного капіталу, спроможність до трудової та соціальної мобільності. Японський мислитель і дослідник інформаційного суспільства Й. Масуда вважає, що на відміну від індустріального суспільства, характерною цінністю якого є споживання товарів, інформаційне суспільство висуває як характерною рисою цінність часу. У зв'язку з цим зростає цінність культурного дозвілля [Білоусов 2015: 16]. Основну цінність має інформаційна ємність товару, отже, акцент буде зроблено не на виробництві матеріальних благ, а на виробництві інформаційних товарів та ресурсів. Така зміна у способах та формах виробництва неминує змінює суспільство, його структуру та форми взаємодії. Пандемія COVID-19, карантинні обмеження та сучасні реалії воєнного стану в українському суспільстві посилюють соціокультурні зміни переходу до епохи інформаційного суспільства.

В роботі М.Кастельса «Інформаційне суспільство: економіка, суспільство і культура» зазначається, що одночасно зі змінами в матеріальній технології революційні зміни відбулися і в соціальній та економічній структурі [Кастельс 2000]. Відносно жорсткі та вертикально орієнтовані інститути соціальної системи епохи модерну почали змінюватися гнучкими і горизонтально орієнтованими мережами владних відносин. Створенні об'єктивні умови, які динамічно, постійно і швидкоплинно змінюються, сформували суспільний запит на необхідність володіти цифровими компетенціями, знаннями та навичками, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці в майбутньому. Вже зараз спостерігається тенденція до автоматизації різних професій на ринку праці, зростає кількість публікацій як наукового так і науково-публіцистичного характеру на тематику «які професії зникнуть/виникнуть через 10 років», «професії, які можуть незабаром зникнути» або «топ професій майбутнього» тощо. З'являються щорічні прогнози щодо змін професійної структури не тільки на рівні окремого суспільства, а й на глобальному. Отже, соціокультурні зміни пов'язані з створенням/використанням ІКТ-технологій, фактично спровокували перехід до автоматизації ринку праці і тим самим сформували новий стратифікаційний модус – цифровий розрив між тими хто «має найпотужніші комп'ютери, найкращий телефонний зв'язок і найшвидший Інтернет, а також велику кількість контенту та навчання, які стосуються їхнього життя. ...і тих, хто не має доступу до найновіших і найкращих комп'ютерів, найнадійнішого телефонного зв'язку чи найшвидшого чи най-

зручнішого Інтернету» [Epstein, Nisbet, Gillespie 2011].

В науковій літературі проблеми, пов'язані з нерівномірним доступом до сучасних інформаційних технологій, об'єднуються терміном «digital divide», що найчастіше перекладається українською як «цифрова нерівність». Даний термін увійшов у загальний вжиток у США у середині 1990-х років і спочатку використовувався для позначення розриву між різними соціальними групами у здатності придбати комп'ютер [Архіпова 2016]. Згідно визначення, яке застосовується в Open Education Sociology Dictionary «цифрова нерівність» позначається як нерівний доступ до технологій через нерівність між різними соціальними, культурними та економічними групами [Bell 2013]. «Цифровий розрив» означає той факт, що певні соціальні групи населення мають значно кращі можливості отримати капітал/ресурси/можливості від нового типу економіки, зосередженої на використанні цифрових ІКТ-технологій, ніж інші. Більшість вчених фактично розглядають цей концепт в економічних термінах. Однак, на думку відомого американського дослідника інформаційного суспільства та діджиталізації Якоба Нільсена [Jakob Nielsen] існують декілька рівнів цифрової нерівності, які в майбутньому матимуть набагато більший вплив на поляризацію суспільства [Nielsen 2006].

Перший рівень цифрової нерівності – це доступ до ІКТ-технологій. Дослідник Я. Нільсен називає цей рівень – економічний розрив. Фактично цей рівень корелює з показниками економічного капіталу і можливостями придбання цифрових технологій та доступу до Інтернет-мережі. На цьому рівні відбувається диференціація населення на групи, які «мають цей доступ» чи «ні». Епіфеномен «цифрової бідності» проявляється як результат низького рівня економічного капіталу та відсутності можливості придбати доступ до світової мережі чи ІКТ-технологій. Так, згідно інформації світової статистики користувачів Інтернету та статистики населення світу за 2022 рік [World Internet Users 2022] станом на 30.06.2022 р. 69% населення світу мають доступ до Інтернет-зв'язку. Однак слід зауважити, що існують важливі відмінності в «якості» доступу до Інтернету у різних регіонах світу. Найбільша кількість користувачів – 93,4% в країнах Північної Америки; 89,6% – в країнах західної Європи; в країнах Латинської Америки, Середнього Сходу, Океанії/Австралії – 81,8%, 78,9%, 71,5% відповідно. І регіони, в яких

показник нижче зазначених – це країни Африки 46,8% і Азії – 67,4% [World Internet Users 2022]. Практично подібні дані представлені в Глобальному оглядовому звіті DIGITAL 2022. Так, згідно цього звіту 67,1 відсотка населення світу зараз користується мобільним телефоном. На початку 2022 року кількість користувачів Інтернету в усьому світі зросла до 4,95 мільярда, а рівень проникнення в Інтернет зараз становить 62,5 відсотка від загальної кількості населення світу. Дані показують, що кількість користувачів Інтернету зросла на 192 мільйони (+4,0 відсотка) за останній рік, але поточні обмеження на дослідження та звітність через COVID-19 означають, що фактичні тенденції зростання можуть бути значно вищими, ніж ці цифри. Станом на січень 2022 року в усьому світі налічувалося 4,62 мільярда користувачів соціальних мереж. Ця цифра дорівнює 58,4 відсотка загального населення світу, хоча варто зазначити, що «користувачі» соціальних мереж можуть не являти собою окремих людей (припускається можливість створення акаунтів для астротурфіну чи «ботоферм») [Digital 2022]. Матеріальний доступ до комп'ютерів та мережевої інфраструктури протягом тривалого часу був домінуючою дискурсивною структурою для міжнародних і національних політичних програм і діячів, що займаються цифровим розривом. Однак, наведені дані є свідченням зростання рівня залученості населення до глобального простору інтернет. Тобто цей рівень прояву цифрової нерівності має потенціал до зменшення поляризації між соціальними групами в наслідок створення умов до залучення більшої кількості користувачів.

Другий рівень цифрової нерівності – в наявних цифрових навичках та компетенціях (digital skills) використовувати інформаційні ресурси світової мережі. Цей рівень диференціації подолати важче, адже він є залежним від ще більшої кількості факторів, ніж економічний рівень капіталу. «Набагато гіршим, ніж економічний розрив, є той факт, що технології залишаються настільки складними, що багато людей не можуть користуватися комп'ютером, навіть якщо вони отримали його безкоштовно. Багато інших можуть користуватися комп'ютерами, але не користуються всіма перевагами сучасного світу, тому що більшість доступних послуг надто складні для розуміння», зазначає в своїй науковій праці Я.Нільсен [Nielsen 2006]. Дослідники Д.Епстейн, Е.Нісбет і Т.Джилспі визначають дві основні інтерпретації, або «рамки» проблеми цифрової нерівності: одна зосереджу-

ється на нерівності в доступі до ІКТ, а інша - на нерівності в навичках, необхідних для ефективного використання ІКТ [Epstein, Nisbet, Gillespie 2011].

Отже, другий рівень нерівності, можна визначити за критерієм наявного цифрового капіталу, який є ресурсом і можливістю займати більш привілейовані статусні позиції в стратифікаційній системі інформаційного суспільства. Для більш ретельного розуміння цього рівня необхідним є фіксація змістовних рис концепту «цифровий капітал». В контексті цієї наукової роботи «цифровий капітал» трактується, як змістовний елемент культурного капіталу агента інформаційного суспільства, оскільки він передбачає можливість застосовувати, навчатися і формувати цифрові навички та компетенції. Цифровий капітал – це сума накопичених компетенцій та навичок, які здобуті за допомогою роботи з ІКТ-технологіями та виступають своєрідними «структурами панування», оскільки дозволяють агентам реалізовувати свої життєві стратегії і досягати певних цілей в умовах діджиталізованого суспільства.

Відповідно до концепції П.Бурдє капітал може виступати в трьох станах: інкорпорованому, об'єктивованому та інституційному. Під інкорпорованим станом розуміється сукупність знань, умінь, навичок цифрової культури. Фактично, інкорпорований стан цифрового капіталу, це практики здобуття та реалізації наявних/отриманих/бажаних цифрових компетенцій (ресурсів). Об'єктивований стан – прийняття цифровим капіталом форм, які доступні безпосередньому спостереженню і передачі в їх фізичній і предметній формі. Це можуть бути сертифікати володіння цифровими навичками та компетенціями. Інституційний стан передбачає форми наявних єдиних вимог для визнання цифрового капіталу. В 2021 році Кабінет Міністрів України схвалив концепцію розвитку цифрових компетенцій до 2025 року на основі Європейської цифрової рамки для освітян, що ґрунтується не тільки на особливостях технічного забезпечення процесу цифрової взаємодії, а й на специфіці використання набутих цифрових навичок [Концепція розвитку 2021]

Результати соціологічного дослідження рівня цифрових компетенцій, яке презентувало Міністерство цифрової трансформації свідчать про поступове підвищення рівня цифрових навичок серед українців. Так, за результатами першого загальнонаціонального дослідження рівня цифрових навичок проведеного в 2019 році, у 53%

населення України цифрові навички знаходилися нижче позначки «базовий рівень» (за методологією оцінки цифрових навичок, яка застосовується Європейською комісією). Повторне дослідження 2021 року продемонструвало поступове підвищення рівня цифрових навичок. Так, доля українців, цифрові навички яких знаходяться нижче позначки «базовий рівень», скоротилась на 5,2% або ж на 1,42 млн. людей і наразі становить 47,8%. При цьому, доля українців, які не мають жодних цифрових навичок («No skills») скоротилась на 4% або ж на 1,09 млн. людей [Дослідження 2021].

Третій рівень нерівності проявляється як «Empowerment Divide», що можна перекласти як «нерівність можливостей/повноважень». На думку Я.Нільсена, цифровий розрив на цьому рівні буде досить суттєвим, оскільки навіть у випадку, коли комп'ютер та інтернет будуть доступними (*перший рівень цифрової нерівності*), надзвичайно легкими у використанні (*другий рівень*), далеко не всі могли б повною мірою використовувати можливості, які надають ІКТ-технології. Це рівень соціальних переваг, які користувачі цифрових технологій можуть отримати при повноцінному використанні їх у професійному та приватному житті. Фіксації даного рівня при проведенні соціологічного дослідження дає «якісні» показники цифрового розколу. Так, дані дослідження свідчать, що для українців більш розвинутими (рівень вище базового) в порівнянні з 2019 року залишаються комунікаційні (79,2% респондентів) та інформаційні навички (78,9%). В той же час, нижче базового рівня залишаються навички вирішення життєвих проблем – рівень вище базових навичок у 55,8% і навички створення цифрового контенту складають – 36,8% [Дослідження 2021].

Цей рівень цифрового розколу є досить важким для подолання широкими верствами населення, оскільки містить в собі якісні відмінності від попередніх і стосується насамперед здатності цифрового капіталу до конвертації в інші форми, які передбачають певні соціальні переваги. Данні Глобального оглядового звіту DIGITAL 2022 презентують список вебсайтів за кількістю відвідувачів Згідно з даними звіту найбільша частка населення використовує інтернет: для комунікації в чатах та месенджерах – 95,6%, відвідування соціальних мереж – 95,2%, користування пошуковими сайтами – 83,6%, сайтами для шопінгу – 58,1% і картами, паркінгом та пошуком найближчого сервісу – 56,9%. Музика, новини, розваги, ігри, погода складають від 35 до 50% всіх користувачів.

За цими позиціями розташована реалізація потреби в харчових продуктах (їжа, рецепти, ресторани тощо) – 32,6%, банківські послуги – 28,8%. І завершують список – спорт (27,3%), освітні послуги (26,5%), здоров'я та фітнес (25,3%), подорожі (23,9%) і книжки (22,8%) [Digital 2022]. Ці показники репрезентують структуру важливих для населення потреб та їх реалізацію. Важливим є той факт, що лише четверту частину населення всього світу цікавлять ресурси, які надають соціальні переваги при користуванні ІКТ-технологій. В дихотомії «розваги» - «навчання» більша кількість користувачів обирає інтернет-контент, який в меншій мірі пов'язаний з механізмом конвертації цифрового капіталу на соціальні переваги.

Визначивши основні рівні прояву цифрової нерівності необхідно зазначити, що структура сучасного інформаційного суспільства практично має диференціацію на декілька статусних груп – творці/новатори (володарі мережевих систем, ІКТ-технологій, нова цифрова еліта); обслуговуючий клас (фахівці з автоматизації/управління/обслуговування ІКТ-технологій); споживачі технологій. Звісно, що дана класифікація досить умовна і може мати більше статусних позицій, включаючи варіації від «цифрових бідних» (без доступу до цифрових послуг інтернет-мережі) до «цифрових нонконформістів» (свідома відмова від користування ІКТ-технологіями), від тих «хто володіє цифровими технологіями» до тих «хто є винахідником технологій» тощо. Однак, домінуючим критерієм для диференціації інформаційного суспільства буде залишатися наявний цифровий капітал і його форми прояву, особливості формування та функціонування.

Необхідним аспектом зазначеної теми є створення механізмів для подолання цифрового розриву. Так, серед прихильників зменшення рівня нерівності є ті, хто стверджує, що необхідною умовою є покращення цифрової грамотності населення. Однак, подолати цифровий розрив не стало легше, особливо після пандемії COVID-19. У звіті McKinsey за 2020 рік зазначено, що перехід на дистанційне навчання лише збільшив цифрову нерівність, оскільки сім'ї з низьким рівнем доходу можуть не мати доступу до відповідних технологій [The Digital 2020]. Тим самим створю-

ючи замкнуте коло цифрової бідності – ті, хто не має цифрового підключення, програють і стають фінансово біднішими. У такій відносно багатій країні, як Велика Британія, цифрові розриви на рівні державних програм ліквідовані, але пандемія COVID-19 підкреслила, що цю проблему остаточно не вирішено. Різні рівні цифрового доступу суттєво вплинули на враження людей від пандемії – будь то технології, необхідні для домашнього навчання, для віддаленої роботи чи використання програми NHS для Covid Pass, необхідного для доступу до закладу чи подорожі [Faith 2022].

Економічна рівність як механізм подолання цифрового розриву пропонується в розвинутих країнах на рівні державних програм гарантування своїм громадянам широкосмуговий доступ до інтернету, послуг соціального забезпечення через електронні носії і забезпечення базовим рівнем ІКТ-технологій різних сфер життєдіяльності соціуму. Одним із механізмів є створення можливостей для вертикальної соціальної мобільності. Освітні послуги повинні включати використання комп'ютерної техніки та доступу до Інтернету, особливо це стосується сільських шкіл. Без таких пропозицій існуючий цифровий розрив несправедливо діє на дітей із нижчим соціально-економічним статусом. Однак, зазначені механізми можуть зменшити перший, частково другий рівень цифрового розколу. Що стосується подолання/зменшення третього рівня нерівності, то дієвий механізм ще не повністю розроблений, бо стосується індивідуальних потреб та соціальних переваг особисто кожного.

Висновки.

Епоха інформаційних швидких та плінних змін породжує новий формат гетерогенності соціальної структури, формує нові соціальні групи, спільноти, класи і безпосередньо нову систему соціальних відносин між цими елементами. Всі сфери життєдіяльності сучасної людини від банківських послуг до охорони здоров'я та соціального забезпечення, пошуку роботи і доступу до дистанційного навчання, все більше переміщуються в мережу Інтернет. Ці обставини формують проблему нерівного доступу до цифрових технологій та їх використання, а також соціальних і економічних наслідків, що виникають у зв'язку з цим.

Бібліографічні посилання

- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Bauman, Z. (2013). *Does the Richness of the Few Benefit us All?* Cambridge, Polity.
- Bell, K. (2013). *Digital divide definition*, в: *Open Education Sociology Dictionary*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sociologydictionary.org/digital-divide> (дата звернення 10.09.22)
- Block, J. (2010). Distance Education and the Digital Divide: An Academic Perspective. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 13(1). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eric.ed.gov/?id=ej877539> (дата звернення 12.09.22)
- Digital 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://datareportal.com/reports/?tag=Global+Overview> (дата звернення 14.09.22)
- Epstein, D., Nisbet, E. C., Gillespie, T. (2011). Who's Responsible for the Digital Divide? Public Perceptions and Policy Implications. *The Information Society*, 27(2), 92-104. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <URL:https://tandfonline.com/doi/full/10.1080/01972243.2011.548695> (дата звернення 10.09.22)
- Faith, B., Hernandez, K., Beecher, J. (2022). *Digital Poverty in the UK*. IDS Policy Briefing 202, Brighton: Institute of Development Studies. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ids.ac.uk/publications/digital-poverty-in-the-uk/> (дата звернення 15.09.22)
- Nielsen's, J. (2006). *Digital Divide: The Three Stages*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.nngroup.com/articles/digital-divide-the-three-stages/> (дата звернення 15.09.22)
- Ramo, J.C. (2016). *The Seventh Sense. Power, Fortune and Survival in the Age of Networks*. Little, Brown and Company.
- Rogers, M. (2001). The Digital Divide. *Convergence*, 7, 96-111. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/135485650100700406> (дата звернення 11.09.22)
- The Digital Divide, ICT, and Broadband Internet*. (2022). [Електронний ресурс]. Режим доступу: [Digital Divide - ICT Information Communications Technology \(internetworldstats.com\)](https://www.internetworldstats.com/) (дата звернення 10.09.22)
- World Internet Users Statistics and 2022 World Population Stats*. (2022). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://internetworldstats.com/> (дата звернення 12.09.22)
- Архипова, Є. (2016). *Інформаційна нерівність як соціальна проблема сьогодення*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Informatsijna-nerivnist-yak-sotsioloigchna-problema.pdf> (дата звернення 15.09.22)
- Білоусов, О.С. (2015). *Інформаційне суспільство як соціальне середовище формування нового типу громадянської участі в сучасній Україні: дис. ... д-р. політ. наук : 23.00.02*. Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. Одеса.
- Дослідження цифрових навичок українців*. (2021). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.diia.gov.ua/research> (дата звернення 10.09.22)
- Кастельс, М. (2000). *Информационная эпоха: экономика, общество и культура*. М.
- Концепція розвитку цифрових компетенцій. *Кабінет Міністрів України*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/kabmin-skhvaliv-kontseptsiju-rozvitku-tsifrovikh-kompetentnostey-do-2025-roku/Dodatok-2.pdf (дата звернення 11.09.22)
- Крилова, Ю.І. (2020). Інформаційне (цифрове) суспільство: політико-правовий аспект упровадження. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*, 27, 75-83.
- Миськевич, Т. (2019). Цифрова нерівність у сучасному суспільстві: український вимір світових тенденцій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 3, 87-98.

References

- Arhipova, E. (2016). *Informacijna nerivnist' yak social'na problema s'ogodennya* [Information inequality as a social problem today]. Retrieved September 15, 2022 from <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Informatsijna-nerivnist-yak-sotsioloigchna-problema.pdf> (in Ukrainian)
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Bauman, Z. (2013). *Does the Richness of the Few Benefit us All?* Cambridge, Polity.
- Bell, K. (2013). *Digital divide definition*, в: *Open Education Sociology Dictionary*. Retrieved September 10, 2022 from <https://sociologydictionary.org/digital-divide>

- Block, J. (2010). Distance Education and the Digital Divide: An Academic Perspective. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 13(1). Retrieved September 12, 2022 from <https://eric.ed.gov/?id=ej877539>
- Bilousov, O.S. (2015). *Informacijne suspil'stvo yak social'ne seredovishche formuvannya novogo tipu gromadyans'koï uchasti v suchasnij Ukraïni* [Information society as a social environment for the formation of a new type of civic participation in modern Ukraine]: dis. ... d-r. polit. nauk: 23.00.02. Pivdennoukraïns'kij nacional'nij pedagogichnij un-t im. K.D.Ushins'kogo. Odesa. (in Ukrainian)
- Doslidzhennya cifrovih navichok ukraïnciv*. (2021). [Study of digital skills of Ukrainians]. Retrieved September 10, 2022 from <https://osvita.diiia.gov.ua/research> (in Ukrainian)
- Epstein, D., Nisbet, E.C. & Gillespie, T. (2011). Who's Responsible for the Digital Divide? Public Perceptions and Policy Implications. *The Information Society*, 27(2), 92-104. Retrieved September 10, 2022 from <URL:https://tandfonline.com/doi/full/10.1080/01972243.2011.548695>
- Faith, B., Hernandez, K. & Beecher, J. (2022). *Digital Poverty in the UK*. IDS Policy Briefing 202, Brighton: Institute of Development Studies. Retrieved September 15, 2022 from <https://www.ids.ac.uk/publications/digital-poverty-in-the-uk/> (дата звернення 15.09.22)
- Kastel's, M. (2000). *Informacionnaya epoha: ekonomika, obshchestvo i kul'tura* [Information Age: Economy, Society and Culture]. M. (in Russian)
- Koncepciya rozvitku cifrovih kompetencij* (2021). [The concept of digital competence development]. *Kabinet Ministriv Ukraïni*. Retrieved September 11, 2022 from https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/kabmin-skhaliv-kontsepsiyy-rozvitku-tsifrovikh-kompetentnostey-do-2025-roku/Dodatok-2.pdf (in Ukrainian)
- Krilova, YU.I. (2020). Informacijne (cifrove) suspil'stvo: politiko-pravovij aspekt uprovdzhennya [Information (digital) society: political and legal aspects of implementation]. *Naukovij chasopis NPU imeni M.P.Dragomanova*, 27, 75-83. (in Ukrainian)
- Mis'kevich, T. (2019). Cifrova nerivnist' u suchasnomu suspil'stvi: ukraïns'kij vimir svitovih tendencij [Digital inequality in modern society: the Ukrainian dimension of global trends]. *Ukraïns'kij zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnih nauk*, 3, 87-98. (in Ukrainian)
- Nielsen's, J. (2006). *Digital Divide: The Three Stages*. Retrieved September 15, 2022 from <https://www.nngroup.com/articles/digital-divide-the-three-stages/>
- Ramo, J.C. (2016). *The Seventh Sense. Power, Fortune and Survival in the Age of Networks*. Little, Brown and Company. *Digital 2022*. (2022). Retrieved September 14, 2022 from <https://datareportal.com/reports/?tag=Global+Overview>
- Rogers, M. (2001). The Digital Divide. *Convergence*, 7, 96-111. Retrieved September 11, 2022 from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/135485650100700406>
- The Digital Divide, ICT, and Broadband Internet*. (2022). Retrieved September 10, 2022 from [Digital Divide - ICT Information Communications Technology \(internetworldstats.com\)](Digital Divide - ICT Information Communications Technology (internetworldstats.com))
- World Internet Users Statistics and 2022 World Population Stats*. (2022). Retrieved September 12, 2022 from <https://internetworldstats.com/>